

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

20

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ

Φεβρουαρίου 8^η - 8^η Οπνεμηδρών
1^η βραδεία του
ΠΙΣΙΟΙ ΦΕΡΟΝΤΑΙ ΟΣ ΠΙΣΙΟΙ

ΖΑΧΑΡΙΑΣ
ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΤΑ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

N

DIGITAL

πεζογραφία

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

*Όταν βγαίναμε στο διάλειμμα, και μ' ένα πήδημα
βρισκόταν στην ταρατσα, και βλέπαμε στον δυνα-
τόν αέρα ν' ανεμίζει το κόκκινο φουστάνι της μαζί
με τ' απλωμένα ρούχα που μάζευεν απ' το σκοινί,
ο κατάλογος γέμιζε την άλλη μέρα μηδενικά.*

[Από το διήγημα «Η μετάθεση της
Μαντζουράνας», *Η θυσία*, 1937]

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, υποδειγματικός δημοτι-
κιστής, συγγραφέας με δεξιοτεχνική αφηγηματική
λιτότητα και με υψηλού επιπέδου χιούμορ, εξέδω-
σε τρεις συλλογές διηγημάτων (*Διηγήματα*, 1927·
Ο βυζαντινός όρθρος, 1936 και *Η θυσία*, 1937) οι
οποίες συγκεντρώνονται στον τόμο αυτό.

Όπως σημειώνει ο Αλέξης Ζήρας στο Εισαγωγι-
κό Σημείωμα της έκδοσης που κρατάτε στα χέρια
σας: «Τα πεζά του Παπαντωνίου εστιάζονται σ'
έναν κόσμο διψασμένο για δικαιοσύνη, που όμως
οι αλλεπάλληλες ηθικές του ήττες τον κάνουν να
εγκαταλείπει το “πεδίο μάχης” και να αποσύρεται
συνειδητά. Δουλεμένα με μεγάλη προσοχή, ιδίως
στις ελάχιστες λεπτομέρειές τους, αρχιτεκτονικά
άψογα, τα πεζά του μοιάζουν πολύ συχνά με πίνα-
κες που τρέπουν το βλέμμα σε μια αφαίρεση, σε
μια κατάσταση ρέμβης και ονείρου, ακόμα και αν τα
θέματά του είναι καθαυτό δραματικά ή τραγικά».

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑ

ΝΙΟΣ ΤΟΥ

ΠΟΝΟΙΕΧΝ



Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου γεννήθηκε στο Καρπενήσι, το 1877. Είχε τρία αδέρφια, τον Χαρίλαο, τον Θανάση και τη Σοφία. Στο Καρπενήσι έμαθε τα πρώτα γράμματα και το 1890 μετακόμισε με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου τέλειωσε το Γυμνάσιο, παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής και, το 1895, γράφτηκε στην Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου, χωρίς να αποφοιτήσει. Στράφηκε από τα φοιτητικά του χρόνια προς τη συγγραφή και τη δημοσιογραφία, και σε ηλικία δεκαέξι μόλις ετών ξεκίνησε να αρθρογραφεί στην εφημερίδα *Ακρόπολις*. Έως το 1898, οπότε και κυκλοφόρησε η πρώτη ποιητική συλλογή του με τίτλο *Πολεμικά τραγούδια*, συ-

νέχισε να συνεργάζεται με περιοδικά και εφημερίδες όπως η *Εφημερίς των συζητήσεων*, ο *Χρόνος*, το *Εμπρός* και η *Σκριπ*, στην οποία υπήρξε αρχισυντάκτης από το 1900 μέχρι το 1905.

Το 1904 έγινε ένα από τα πρώτα μέλη της εταιρίας «Η Εθνική Γλώσσα», με στόχο την υπεράσπιση της δημοτικής (μαζί με τους Μιλτιάδη Μαλακάση, Λάμπρο Πορφύρα, Κωνσταντίνο Χατζόπουλο, Ανδρέα Καρκαβίτσα, Ιωάννη Κονδυλάκη και άλλους).

Από το 1908 και έως το 1911 έζησε στο Παρίσι, απεσταλμένος της εφημερίδας *Εμπρός*. Παράλληλα αρθρογραφούσε σε γαλλικές εφημερίδες και γνώριζε τα νέα καλλιτεχνικά ρεύματα. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα εγκατέλειψε τη δημοσιογραφία (με εξαίρεση τη συγγραφή χρονογραφημάτων για την εφημερίδα *Εμπρός* έως το 1914) και διακρίθηκε σε μια έκθεση ζωγραφικής στο Ζάππειο για σχεδιάσματα και γελοιογραφίες που είχε δημοσιεύσει σε ποικίλα έντυπα.

Από το 1912 και μέχρι το 1916 διετέλεσε νομάρχης στη Ζάκυνθο, στην Καλαμάτα και στις Κυκλάδες.

Το 1918 έγραψε (σε συνεργασία με τον Δημοσθένη Ανδρεάδη, τον Αλέξανδρο Δελμούζο, τον Παύλο Νιρβάνα και τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη και σε εικονογράφηση του Π. Ρούμπου) τα *Ψηλά βουνά*, έργο που προορίστηκε για αναγνωστικό του δημοτικού σχολείου. Την ίδια χρονιά ανέλαβε πρόεδρος της Εθνικής Πινακοθήκης και φρόντισε να εμπλουτιστεί με έργα πολλών Ελλήνων ζωγράφων και χαρακτών (Γύζης, Παρθένος, Μαλέας, Λύτρας, Θεοτοκόπουλος).

Το 1919 αυτοκτόνησε ο αδελφός του Θανάσης, σε ηλικία τριάντα εννιά χρόνων, ο οποίος αντιμετώπιζε ψυχολογικά προβλήματα. Το 1920 τύπωσε την παιδική ποιητική συλλογή *Τα χελιδόνια*, αφιερωμένη στον αδελφό του, η οποία επανεκδόθηκε το 1931 με τίτλο *Παιδικά τραγούδια*.

Το 1922, ο Παπαντωνίου εξέδωσε την ποιητική συλλογή του *Πεζοί ρυθμοί* και τους τρεις τόμους των «Νεοελληνικών αναγνωσμάτων» για τις πρώτες τάξεις του δημοτικού, τιμήθηκε με το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών, και διορίστηκε καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών. Την ίδια χρονιά ταξίδεψε στην Ευρώπη, στην Κωνσταντινούπολη και στο Άγιο Όρος ως διευθυντής της Εθνικής Πινακοθήκης.

Το 1927 τυπώθηκε η συλλογή διηγημάτων του *Διηγήματα*, ενώ ο *Βυζαντινός όρθρος* και *Η θυσία*, οι άλλες δύο συλλογές διηγημάτων του, εκδόθηκαν το 1936 και το 1937 αντίστοιχα. Το 1938 αναγορεύτηκε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών στην έδρα της Λογοτεχνίας, θέση από την οποία υπέβαλε την πρώτη του εισηγητική έκθεση στη δημοτική γλώσσα, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις. Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου πέθανε την 1η Φεβρουαρίου του 1940 από καρδιακή συγκοπή.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΝΙΟΣ ΤΟΥ
ΛΟΓΟΤΕΧΝ

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή) και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Στον τόμο αυτό συγκεντρώνονται οι τρεις συλλογές διηγημάτων του Ζαχαρία Παπαντωνίου (Διηγήματα, 1927· Ο βυζαντινός όρθρος, 1936 και Η θυσία, 1937), οι οποίες, όλες, είναι γραμμένες αμιγώς στη δημοτική γλώσσα. Στην παρούσα έκδοση, εκσυγχρονίστηκε η ορθογραφία βάσει των ορθογραφικών επιλογών του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη και διορθώθηκαν τα προφανή τυπογραφικά λάθη.



ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

—+—+—+—+—
20
—+—+—+—+—

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ



ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ



πεζογραφία

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Όλγα Γιαννακοπούλου*

Διόρθωση: *Χρήστος Γιαμαρέλλος*

Στο εξώφυλλο: *Ν. Γιοκαρίνης, «Φιλολογικά πένθη. Ζαχαρίας Παπαντωνίου.*

Ο άνθρωπος - ο ποιητής» (στήλη: «Εισ το περιθώριον της ζωής»),

«Αθηναϊκά Νέα», 2.2.1940, σελ. 2

[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ζαχ. Α. Παπαντωνίου, Διηγήματα, Αθήνα 1927

Ζαχ. Παπαντωνίου, Βυζαντινός όρθρος, Αθήνα 1936

Ζαχ. Α. Παπαντωνίου, Η θυσία, 1937

ISBN: 978-960-503-260-9

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

| | |
|--|---|
| ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα | 9 |
|--|---|

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

| | |
|---------------------------------|-----|
| Ανακάλυψε την ψυχή του | 22 |
| Θεία τιμωρία | 35 |
| Το χτυπημένο γεράκι | 49 |
| Ο κ. Τμηματάρχης έρχεται! | 61 |
| Το ψυχικό της Γατομάτως | 76 |
| Το φουστάνι της Λελούδας | 93 |
| Ο μετανάστης | 104 |
| Πέτρα σε λίμνη | 110 |
| Το λαμπρό αμάξι | 120 |
| Το αθάνατο πουλί | 137 |
| Η δόξα του Γιακουμή | 150 |
| Η αδερφή του Νυμφίου | 166 |

| | |
|----------------------------|-----|
| Ολέθριος λοχαγός | 186 |
| Η χαρούμενη συνοδεία | 205 |
| Το ξανθό προσάναμμα | 219 |
| Η γυναίκα του Μαλή | 229 |
| Κακιά γλώσσα | 237 |
| Το άλογο | 251 |
| Η χαρά της Ζορζέττας | 261 |

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΟΡΘΡΟΣ

| | |
|-------------------------------|-----|
| Βυζαντινός όρθρος | 270 |
| Η πέτρα του Γριβόδημου | 283 |
| Ο ρολογάς κι ο δάσκαλος | 294 |

Η ΘΥΣΙΑ

| | |
|--------------------------------------|-----|
| Η θυσία | 306 |
| Η Ρίχτρα κ' η Σώστρα | 318 |
| Το παραστράτημα του Προέδρου | 331 |
| Η πιστή γυναίκα | 340 |
| Η μετάθεση της Μαντζουράνας | 348 |
| Η κυκλαμιά του Αναπλιού | 358 |
| Γιατρού περιπέτεια | 373 |
| Η τύχη του ειρηνοδίκη Πινακίδη | 385 |

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου

και το ανέφικτο της ανθρώπινης ευτυχίας

Η ιστορία της ελληνικής πεζογραφίας σε όλη τη διαδρομή του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα μάς οδηγεί σε ορισμένα συμπεράσματα. Όπως σε ανάλογα συμπεράσματα μάς οδηγεί και η συγκριτική ανάγνωση έργων από συγγραφείς που παρουσιάστηκαν στα Γράμματά μας σε δυο περιόδους: στα αμέσως μετεπαναστατικά χρόνια και, αργότερα, στα χρόνια μετά το 1880. Στη δεύτερη περίοδο, πράγματι, με τη διεύρυνση του κράτους, σε σημαντικό βαθμό άλλαξαν τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας, παίρνοντας τη σύγχρονη μορφή τους. Έγιναν πιο ευκρινείς και ταυτοχρόνως διαφοροποιήθηκαν αρκετά οι σχέσεις των κοινωνικών στρωμάτων μεταξύ τους, οι πολιτισμικές τους ταυτότητες. Και μαζί με αυτά, έγιναν σαφείς οι

εθνικοί προσανατολισμοί· μετά τον Ιωάννη Κωλέττη, ο προς ανατολάς αλυτρωτισμός συναντά τη φυλετική μυθολογία της αδιάσπαστης συνέχειας. Επρόκειτο, όμως, για κινήσεις που ανταποκρίνονταν σε μια βαθύτερη ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας να εντοπίσει το στίγμα της. Το κοίταγμα προς τα μέσα, η αυτοπαρατήρηση δεν ήταν, όπως γενικά νομίζεται, μια στρατηγική της διανόησης και της πολιτικής. Ξαφνικά, για τους λογίους και τους συγγραφείς, ο μεγάλος άγνωστος και ο προσδοκώμενος λυτρωτής δεν ήταν ο ξένος παράγοντας, αλλά ο ίδιος ο λαός.

Κατά έναν τρόπο που μπορεί να φανεί περίεργος σ' έναν ιστορικό που εξετάζει τα φαινόμενα μεμονωμένα, η λογοτεχνία των μετεπαναστατικών χρόνων, περίπου έως το 1870, μολονότι ήταν πολύ κοντά στον απόηχο των γεγονότων της εθνικής εξέγερσης, ήταν συνάμα πολύ περισσότερο ανοιχτή προς άλλες εθνικές ταυτότητες. Οι ποιητές και οι πεζογράφοι, προερχόμενοι κυρίως από παροικίες και πόλεις του λεγόμενου μείζονος ελληνισμού, από την Κωνσταντινούπολη, την Οδησό, τη Σμύρνη, αλλά και από τα Επτάνησα και τα άλλα νησιά του Αιγαίου που γνώρισαν αυτοτελή οικονομική άνθηση, ένιωθαν περισσότερο

κοσμοπολίτες από όσο οι προερχόμενοι από την κυρίως Ελλάδα. Η συνάφειά τους με χώρες της Δυτικής Ευρώπης, το ότι αρκετοί από αυτούς ήταν έμποροι που ταξίδευαν συνεχώς, οι ανοιχτοί ορίζοντες της παιδείας τους συνέτειναν στο να εκτιμήσουν διαφορετικά το ρόλο που θα μπορούσαν να παίξουν στην Ελλάδα η λογοτεχνία και γενικότερα τα Γράμματα. Ο Αδαμάντιος Κοραής, ο Δημήτριος Βικέλας, ο Στέφανος Ξένος, ο Αλέξανδρος Πάλλης, ο Δημήτριος Σούτσος, ο Ιάκωβος Πιτξιπιός, ο Γρηγόριος Παλαιολόγος, ο Εμμανουήλ Ροΐδης, και άλλοι, ενδιαφέρονταν προπάντων για τον παιδευτικό και ηθικό ρόλο των Γραμμάτων, για το ότι διαμόρφωναν τις νοοτροπίες και τις συνειδήσεις των νεοτέρων. Και τούτο, ανεξάρτητα από το αν η λογοτεχνία της περιόδου εκείνης ήταν γραμμένη σε κάποια μορφή και εκδοχή της καθομιλουμένης ή της καθαρεύουσας.

Ο προσανατολισμός ενός μεγάλου μέρους των συγγραφέων και των λογίων προς τη δημοτική, λίγο πριν και λίγο μετά το 1880, είναι άμεσα συνδεδεμένος με την εξάπλωση σε ευρεία κλίμακα του εθνισμού και της επανεκτίμησης του λαού και των παραδόσεών του. Η ανάληψη δράσης από τον Γιάννη

Ψυχάρη και τον κύκλο του γίνεται σε μια στιγμή όπου πλέον αποτελεί κρίσιμο συλλογικό διακύβευμα η γνώση της εθνικής ταυτότητας, του ποιοι είναι, πώς ζουν και τι κοινά στοιχεία έχουν οι Έλληνες. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, από πολιτισμική τουλάχιστον άποψη, οι ηγεσίες της ελλαδικής κοινωνίας ολοένα και περισσότερο έχαναν το ενδιαφέρον τους για το διεθνές περιβάλλον και μετατρέπονταν σε εσωστρεφείς. Αντίθετα προς τους διανοούμενους της προηγούμενης χρονικής περιόδου, που, ως πιο πραγματιστές, πίστευαν ότι σκοπός της εκπαίδευσης είναι η ενίσχυση του επιπέδου γνώσεων του λαού, οι διανοούμενοι μετά το 1880 στράφηκαν στο θέμα της διάσωσης της λαϊκής γλώσσας αλλά και της τυπολογίας της κοινωνικής βάσης που τη μιλούσε, θεωρώντας τόσο τη μια όσο και την άλλη ως τα μόνα γνήσια στοιχεία που εξακολουθούν να εγκιβωτίζουν το ζητούμενο της αυτογνωσίας.

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου (Καρπενήσι, 1877–Αθήνα, 1940), κάμποσα χρόνια νεότερος από τον βασικό κορμό της γενιάς του 1880, όπως και ο κατά μία δεκαετία μεγαλύτερός του Αντώνης Τραυλαντώνης, προσδιορίζεται πάντως από το πνεύμα της, από τις επιλογές της,

βασικότερη από τις οποίες ήταν, χωρίς αμφιβολία, η επίμονη ψαύση των συλλογικών μας διαφορών. Χαρακτηριστικό είναι εδώ το παράδειγμα του Παπαντωνίου από μια ορισμένη σκοπιά. Ενώ κάποια στιγμή, μεταξύ του 1908 και του 1911, φεύγει από την Ελλάδα και πηγαίνει στο Παρίσι, προσδοκώντας κι αυτός την αποκαλυπτική συνάντηση με την «ευρωπαϊκή εμπειρία», όταν επιστρέφει στην Αθήνα και στον κύκλο των προηγούμενων δραστηριοτήτων του, ενώ έχουν αλλάξει αρκετά ως προς την τεχνοτροπία και τη γραφή τα κείμενά του, δεν άλλαξε ο πυρήνας των διωμάτων του, ο συνήθως επαρχιακός ή μικροαστικός κόσμος με το περιορισμένο όραμα ζωής. Και πριν και μετά το ταξίδι, το κέντρο δάρους της οπτικής του είναι στο ίδιο σημείο: θέματα αντλημένα από προσωπικά διώματα και παρατηρήσεις του, περιγραφή των ηθών στην ελληνική ενδοχώρα και στις αθηναϊκές γειτονιές, αν και όχι με την εθιμογραφική σκοπιά, δηλαδή της απλής και οριζόντιας περιγραφής, όσο με την πρόθεση να προβληθεί μέσα από την αφήγηση και τους διαλόγους η εσωτερική, ψυχική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, φυσικό ή κοινωνικό.

Προερχόμενος από οικογένεια με αστική παιδεία, ο Παπαντωνίου ήρθε νεαρός, το 1890, στην Αθήνα. Το 1895 γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή, αλλά σύντομα διέκοψε τις σπουδές του, όπως, αν και ταλαντούχος στο σχέδιο, δεν ολοκλήρωσε τη φοίτησή του σε εργαστήρια ζωγραφικής για να εγγραφεί στη Σχολή Καλών Τεχνών. Αντίθετα, όπως ένας μεγάλος αριθμός λογίων και λογοτεχνών της γενιάς του, κατευθύνθηκε και αυτός προς τη δημοσιογραφία, σε μια εποχή που θεωρείται ο «χρυσός αιώνας» της, καθώς οι εφημερίδες από το 1850 έως περίπου το 1950 ήταν ο βασικός χορηγός γνώσεων και παιδείας σε μεγάλα στρώματα του ελληνικού λαού. Η μεταπήδησή του από έντυπο σε έντυπο [Ακρόπολις, Σκριπ, Η Εφημερίς των Συζητήσεων (κατά το γαλλικό αντίστοιχο της Journal des Débats), Χρόνος, Εμπρός, Ελεύθερον Βήμα κ.ά.] δεν άλλαξε ουσιαστικά το στίγμα του, το ειδικό ενδιαφέρον του που τον έκανε εξάλλου ιδιαίτερα δημοφιλή στο αθηναϊκό κοινό. Κατά τους ιστορικούς του καθημερινού Τύπου, ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου με τα καθημερινά του χρονογραφήματα είχε καταφέρει να αποκτήσει τους δικούς του αναγνώστες, μεταφέροντάς τους σε όποια εφημερίδα μετακόμιζε!

Θα μπορούσε μάλιστα να πει κανείς ότι το ύφος που είχε επιβάλει στα χρονογραφήματά του και το οποίο αποτέλεσε ένα είδος σχολής για τους μεταγενέστερους (Γεώργιο Φτέρη, Πάυλο Παλαιολόγο), ο αβρός και ελαφρά δηκτικός τρόπος του να περιγράφει γεγονότα της κάθε μέρας, ανυψώνοντάς τα από την ευτέλεια, υπήρξε οδηγός και στα άλλα του, στα καθαυτό λογοτεχνικά πεζά. Με το χιούμορ, διατηρούσε μια απόσταση από τα όσα περιέγραφε ακόμα και σε θέματα τρέχοντα ή απολύτως συμβατικά, είχε τον τρόπο να μεταδίδει ένα συναισθηματικό, λυρικό χρώμα.

Αναμφίβολα η κορύφωσή του ως συγγραφέα ήταν κατά τη διάρκεια της τρίχρονης –αλλά όπως φαίνεται αποφασιστικής για την αισθητική του διαμόρφωση– παραμονής στο Παρίσι. Τα χρονογραφήματα που έστειλε από εκεί στο Εμπρός αντανακλούν αμέσως το πόσο διαφοροποιήθηκε ως προς την τεχνική, το ύφος αλλά και τον εστιασμό του σε θέματα τρέχοντα, που τα πλούτιζε με τις δημιουργικές τους επινοήσεις. Είναι εμφανές, ακόμα, ότι αυτό που του άλλαξε το γράψιμο δεν ήταν τόσο η λογοτεχνία καθαυτή, η ποίηση και η πεζογραφία που γνώρισε από κοντά, όσο η ζωγραφική, καθώς η γαλλική του διαμονή τον

έφερε σε συνάφεια με τα έργα του εικαστικού μοντερνισμού, τους συμβολιστές και τους καλλιτέχνες των άλλων εικαστικών τάσεων και των σχολών που διαδέχονταν ραγδαία η μία την άλλη. Έτσι, πέρα από το ότι ένα μεγάλο μέρος των χρονογραφημάτων του, τα μετέπειτα Παρισινά Γράμματα (1956), ασχολούνται με ζητήματα και θέματα τέχνης, πολλές ήταν και οι ειδικές ανταποκρίσεις του για διάφορες παρισινές εκθέσεις.

Τελικά, το 1912 εγκατέλειψε τη δημοσιογραφία και ανέλαβε, ύστερα από προσωπική παρότρυνση του Ελευθέριου Βενιζέλου, διοικητικά καθήκοντα στον κρατικό μηχανισμό: νομάρχης (1912-1918) στη Ζάκυνθο, στην Καλαμάτα και στις Κυκλάδες, διευθύντης, της Εθνικής Πινακοθήκης –όπου ο Παπαντωνίου πράγματι βρέθηκε στο στοιχείο του– και, τέλος, το 1923, καθηγητής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Στο εξής, τα ενδιαφέροντά του ήταν στραμμένα κατά κύριο λόγο προς τη δημόσια αισθητική παιδεία: οργάνωσε και πλούτισε τις συλλογές έργων της Πινακοθήκης, σχεδίασε και ενίσχυσε το πρόγραμμα ίδρυσης τοπικών μουσείων και αιθουσών τέχνης στην επαρχία, έκανε θεματικές και άλλες εκθέσεις, ασχολήθηκε με τη

συγγραφή και τη φροντίδα αναγνωστικών για σχολική χρήση (Τα ψηλά βουνά, 1918), ενώ παράλληλα άρχισε πάλι να δημοσιογραφεί –ασχολούμενος όμως μόνο με την κριτική των εικαστικών– στην εφημερίδα Ελεύθερον Βήμα.

Αν εξαιρέσουμε τα πρώτα, πατριωτικά του ποιήματα, τα Πολεμικά τραγούδια (1898), που απηχούν διώματα της συμμετοχής του στον ατυχή πόλεμο του 1897, καθώς και ένα εφηβικό διήγημά του που δημοσίευσε το 1895 ο Γρηγόριος Ξενόπουλος στο περιοδικό Εικονογραφημένη Εστία, όλα τα άλλα βιβλία του Ζαχαρία Παπαντωνίου εκδόθηκαν μετά την επάνοδό του από τη Γαλλία, σε σχετικά ώριμα χρόνια. Εκτός από τα χρονογραφήματά του αγαπήθηκε ιδιαίτερα για τα πεζά του ποιήματα, Πεζοί ρυθμοί (1922), ένα υβριδικό είδος αφηγηματικών λυρικών κειμένων τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν συγγενή, ως προς τη συμβολιστική, αφαιρετική τους τεχνική, με έργα των Ελλήνων αισθητιστών του πρώιμου 20ου αιώνα, όπως, λ.χ., του Νίκου Καζαντζάκη, του Ίωνα Δραγούμη, του Περικλή Γιαννόπουλου, του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη κ.ά. Στα περισσότερα αφηγήματα που έγραψε και δημοσίευσε

μετά το 1920 (Διηγήματα, 1927· Ο βυζαντινός όρθρος, 1936· Η θυσία, 1937) αλλά και στα οδοιπορικά του (Ταξίδια, 1955), ξανασυναντούμε τον λυρικοπαθή, άκρως προσεκτικό στη λεπτομέρεια συγγραφέα, ο οποίος, όπως και στα ποιήματά του, ζητά να υποβάλει έντεχνα στον αναγνώστη την εσωτερική πραγματικότητα των περιστατικών, των μικρών δραμάτων, δηλαδή την ψυχογραφική τους αποτύπωση.

Τα πεζά του Παπαντωνίου, όπως και του Αντώνη Τραυλαντώνη, εστιάζονται σ' έναν κόσμο επίγνωσης της ματαιότητας, σ' έναν κόσμο διψασμένο για δικαιοσύνη, που όμως οι αλλεπάλληλες ηθικές του ήττες τον κάνουν να εγκαταλείπει το «πεδίο μάχης» και να αποσύρεται συνειδητά. Δουλεμένα με μεγάλη προσοχή, ιδίως στις ελάχιστες λεπτομέρειές τους, αρχιτεκτονικά άψογα, τα πεζά του μοιάζουν πολύ συχνά με πίνακες που τρέπουν το βλέμμα σε μια αφαίρεση, σε μια κατάσταση ρέμβης και ονείρου, ακόμα και αν τα θέματά του είναι καθαυτό δραματικά ή τραγικά.

Αλέξης Ζήρας

ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ



ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

*Στην ιερή μνήμη
Λάμπρου Παπαντωνίου*

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ

Όταν ο γάτος του κ. Συνετού ένωσε πως ήρθε η τελευταία του ώρα, επειδή είναι φυσικό στη ράτσα του να τελειώνει μ' αξιοπρέπεια, κρύφτηκε σε μια τρύπα κι από τότε δεν τον ξαναείδαν. Ο κ. Συνετός δεν είχε δάκρυ να κλάψει το γάτο του. Το τελευταίο (αυτό που χύνεται με τόση δυσκολία) το είχε δώσει αλλού. Από κει και πέρα, για ό,τι κακό θα τον έβρισκε, ένα μόνο μπορούσε να κάνει. Να το συλλογιστεί, να το μετρήσει και να το κρίνει, σαν να 'γινε σε ξένον. Λοιπόν, μαθαίνοντας απ' τα παιδιά της γειτονιάς πως ο γάτος του ψόφησεν, έκαμε κάτι ανάλογο προς την αξιοπρέπεια του αγαπημένου του ζώου. Συλλογίστηκε για τελευταία φορά το γάτο του. Τον άφηκε να περπατήσει μες στην ενθύμησή του μ' όλα του τα μεγάλα μουστάκια

και την καμπύλη της ουράς του κ' έπειτα –αφού πολύν καιρό τού έγινεν εφιάλτης η βελούδινη αφή της γούνας του και το ρουθούνισμά του– τον ξέχασε. Ναι, τον ξέγραψε τέλεια. Είχε πάρει την απόφασή του. Θα ξεχάσει, είπε, τον τελευταίο που έχασε. Θα σβήσει κι όλους τους άλλους! Ο γάτος ήταν ο τελευταίος. Έτσι τελείωσεν η ιστορία της στοργής, των πόνων και των παθών του κ. Συνετού μ' ένα οργισμένο κίνημα της λογικής του. Έμεινε μονάχος. Όση ζωή τού μένει τώρα θα 'ναι πλέον δική του.

— Από μια γουλιά νερό που θα πίνω στο εξής, είπε, δεν έχει να πάρει τίποτα κανένας!

Λοιπόν ο κ. Συνετός έβγαλε τα διαβατήριά του κ' έτρεξε να χαρεί το υπόλοιπο του εαυτού του στα «διεθνή έθνη», καθώς έλεγε, στους πολυτάραχους τόπους όπου καθένας μπορεί και βρίσκεται μονάχος μέσα σε μυριάδες εαυτούς απολυτρωμένους. Τώρα κατάλαβε τους ταξιδιώτες εκείνους που βουβαίνονται στα τρένα και στα πλοία, αποφασισμένοι να μη δώσουν στον άλλον ούτε λέξη, ούτε χαμόγελο, γιατί το βρίσκουν και τούτο φθορά της ατομικής των περιουσίας. Τώρα νιώθει την ηδονή των ανιαρών εκείνων τύπων που ταξιδεύουν και σφίγγουν μέσα των με φιλαργυρία τις

λύπες και τις ασκήμιες, αρκεί πως είναι δικές των! Αυτοί που ακινητούν στις πολυθρόνες των ξενοδοχείων, που γίνονται για το ύφος των αντιπαθητικοί και βρίσκονται στις γλώσσες που δε γνωρίζουν, τα σκιάχτρα των τρένων και των βαποριών, προστατεύουν απλούστατα τον εαυτό τους από τον άλλον. Ο κ. Συνετός έγινε σε λίγο νούμερο των ξενοδοχείων της Ευρώπης. Με πόση ηδονή στο ταξίδι του ακούει τώρα να ονομάζεται απ' τους καμαριέρηδες το «έντεκα», το «είκοσι τρία», το «ογδόντα δύο»! Θριαμβευτικά κλείδωνε την πόρτα του. Περήφανα σιωπούσε. Το ελαφρό κούνημα του κεφαλιού που έκανε για να χαιρετήσει, μπαίνοντας στη σάλα του φαγητού, το θεωρούσε θυσία. Ήταν ρήγμα στο κάστρο του ατόμου του. Στον ανύποπτο ξένο που κάποτε του μιλούσε, απαντούσε με σχήμα ή με μονοσύλλαβα. Άλλο ρήγμα. Για τις μικρές αυτές υποχωρήσεις μετανοούσε κατόπιν και προσπαθούσε να τις διορθώσει με μιαν ατελείωτη σιωπή.

— Μη με κοιτάξεις, φίλε μου, έλεγε μέσα του απαντώντας στο βλέμμα των ανθρώπων. Δε θα μου πάρεις λέξη. Τίποτα δε μου περισσεύει για σένα. Αρκετά! Αρκετά! Είμαι ο εαυτός μου! Είμαι το έντεκα! Το είκοσι τρία! Το ογδόντα δύο!

Και τότε συλλογίστηκεν όλους όσοι δεν τον άφησαν να ζήσει τη ζωή του... Ήταν ατελείωτη σειρά ανθρώπων. Ήταν η γυναίκα του. Εσπατάλησε το μεγαλύτερο μέρος του εαυτού του για να τακτοποιήσει τις μικρές της αδυναμίες, που του παρουσιάστηκαν με τεράστιες αξιώσεις, και να περιποιηθεί τους ρευματισμούς της. Χώρισαν και δεν έμαθαν ποτέ γιατί είχαν ζήσει μαζί. Ήταν οι συγγενείς της γυναίκας του. Ήταν οι δικοί του συγγενείς. Ήταν οι φίλοι του. Ήταν οι περαστικές γνωριμίες του, που κι απ' αυτές ακόμα μερικές –η τύχη του το είχε βέβαια– του πρόβαλαν αξιώσεις και του κόστισαν απίστευτες φροντίδες. Για να ξεκολλήσει κι απ' αυτές, αφήκεν ένα κομμάτι απ' το πετσί του. Καθένας απ' τους δικούς του, απ' τους φίλους, απ' τους γνώριμους είχε για τον κ. Συνετό τη διάψευσή του στην τσέπη. Άλλος τον πρόδωσε νωρίς, άλλος αργά. Επιτέλους, ο γάτος του, αφού τον πρόδωσε κι αυτός –τι άλλο είναι ο θάνατος–, του έδωσε την ευκαιρία να κάμει το ιστορικό κίνημά του και να ζήσει μοναχός του.

*
* *

Ενώ απολάμβανε το θρίαμβο του ατόμου του ο κ. Συνετός, πηγαίνοντας με το τρένο ανάμεσα σε δυο απ' τα διεθνή του έθνη, σε μια μεθόριο, στην άκρη μιας σταχτιάς θάλασσας που δεν είχε ούτε γαλάζιο χρώμα για να συγκινήσει, ούτε ωραία κατάρτια, ούτε αποχαιρετισμούς, μπήκεν έξαφνα στο βαγόνι του ένας κουβαλητής με δυο βαλίτσες.

Πώς; Έρχεται κι άλλος επιβάτης; Α! πέτυχε ο σύντροφός του. Ούτε χαιρετισμό! Ούτε λέξη! Ο κ. Συνετός έκλεισεν αμέσως τον εαυτό του σαν μεσαιωνικό φρούριο. «Μην προσπαθήσεις, κύριε», είπε μέσα του, «να μου διηγηθείς τις ελπίδες σου, τις διαψεύσεις σου, τα κέρδη σου, τις γρίπες σου, τις ευτυχίες σου. Δεν καταλαβαίνω τίποτα. Είμαι μοναχός μου! Είμαι ο εαυτός μου! Αρκετά! Αρκετά!»

Και καρφωμένος στη θέση του, κρατώντας ένα Μπαίντεκερ –το αγαπητό του βιβλίο που δεν του ζητούσε να συγκινηθεί για καμιά υπόθεση ξένη– κοιτάζε στην πόρτα για να ιδεί ποιος είναι ο δύστυχος γελασμένος που έρχεται με τη βεβαιότητα πως βρήκε τον ευχάριστο συνεπιβάτη! Δυο κορίτσια, μια γριά, ένας άντρας, ένας ασπρομάλλης γέρος μπήκαν μέσα. Όλοι τού 'ριξαν ένα βλέμμα. Αφού τον κοιτάξαν,

ασφάλισαν μια θέση. Ένας λοιπόν θα ταξίδευε. Αφού έριξαν σ' αυτή τη θέση επανωφόρια, σκεπάσματα, βιβλία, τσαντάκια και στο ράφι της τοποθέτησαν δυο βαλίτσες, πήραν πάλι το πρόσωπο που θα ταξίδευε και βγήκαν έξω για να περιμένουν το ξεκίνημα.

Ο κ. Συνετός δεν είχε καμιά περιέργεια να μάθει ποιον ξεκινούν. Αδιάφορος, με το δάχτυλό του μέσα στο Μπαίντεκερ, βγήκε στο παράθυρο του βαγονιού. Εκεί είδε πως οι πέντε αυτοί, αργοβαδίζοντας στο μάκρος του σταθμού, είχαν χάσει πλέον τη ζωηρότητα που έδειξαν στο βαγόνι κι άρχισαν να 'χουν κινήσεις πολύ αδέξιες. Τα κορίτσια πήραν μια ακαμψία συνηθισμένη μόνο σε παλιές εικόνες. Οι άντρες είχαν το ύφος ανθρώπων που προσπαθούσαν να πείσουν την ηλικιωμένη κυρία πως αυτό που πρόκειται να γίνει σε λίγο δε θα 'χει τόσο μεγάλη σημασία και πως ο άνθρωπος πρέπει να κοιτάζει τις κακές στιγμές με ατάραχη λογική... Μα έξαφνα χτύπησε η καμπάνα του τρένου. Και τότε αποφασίστηκε μεταξύ των ο χωρισμός. Η σεβάσμια γυναίκα δίστασε αν πρέπει να την αναγνωρίσει αυτή τη στιγμή, αν πρέπει να της παραδοθεί. Στάθηκε λίγο σαν να 'θελε ν' αντισταθεί. Έπειτα ρίχτηκε στο νεότερο απ' τα κορίτσια και το

φιλούσε στο κύμα των μαλλιών, στο λαιμό και στα μάτια, μ' αληθινή απελπισία. Οι δυο άντρες παραιτήθηκαν αμέσως απ' την περηφάνια του γένους των. Τα γόνατά τους λύθηκαν, το μαντίλι βρέθηκε στα μάτια τους. Μετά το νεότερο κορίτσι, η γυναίκα έκλεισε στα χέρια της το μεγαλύτερο, έπειτα τον ένα άντρα και τον άλλον. Και πάλι ξανάρχισε να φιλεί το μικρότερο. Κι απ' το φόβο μήπως δεν προφτάσει ν' αφήσει σε όλους το ίχνος της για πάντα –επειδή φαίνεται πως θα 'φευγε τόσο μακριά, ώστε άλλη συνάντηση δε θα είχε πλέον στη ζωή αυτή μαζί τους– ψηλαφούσε πότε το λαιμό του ενός, πότε τα μαλλιά και το μέτωπο του άλλου και προσπαθούσε στην αφή του χεριού της να πάρει σαν φωτογραφία το αίσθημα που δίνει η επιδερμίδα των αγαπημένων της προσώπων. Χτύποι μπαούλων, κραυγές βαστάζων, τριγμοί βαγονιών, αλαλαγμοί ανθρώπων έπεφταν απάνω στην ιερή αυτή στιγμή με την επιμονή που έχουν τα χοντρά και τα χεροπιαστά πράγματα να συντρίβουν κάθε μας αδυναμία που τολμά να φανερωθεί σε τέτοιες ώρες. Όλος ο σταθμός ήταν ένα τραγούδι, ένα εμπρός, ένα πρέπει, ένα αύριο! Μόνο αυτοί οι πέντε πάλευαν με την ψυχήν των. Κι ούτε ο κίνδυνος να φύγει το τρένο, ούτε

το λαχάνιασμα του σταθμού τούς βίαζε για ν' αποφασίσουν να ξεριζωθούν ο ένας απ' τον άλλον. Όσπου επιτέλους η γριά, δαγκάνοντας ένα μαντίλι, ανέβηκε στο βαγόνι. Απ' το παράθυρο πρόφτασε να κινήσει λίγο τα χέρια της προς αυτούς που έμειναν... να ιδεί για τελευταία φορά τα τέσσερα μαντίλια... που ανέμιζαν με μανία... ώσπου όλα χάθηκαν... Καθώς το τρένο άρχισε να τρέχει και βρέθηκαν οι δυο επιβάτες μόνοι τους στο βαγόνι, ο κ. Συνετός άρχισε να φοβάται πως στην κατάκλειστην ύπαρξή του έγινε κάποιο ράγισμα, τέτοιο ώστε να μην μπορεί να μείνει αυτή τη στιγμή κατάμονος, καθώς το είχε αποφασίσει.

Η γριά, πεσμένη απέναντι στη γωνιά, τώρα μόλις άρχισε να νιώθει το χωρισμό. Έκλαιγε. Είχε γίνει μια βρουσούλα σαν αυτές που τρέχουν σε σκοτεινό άνοιγμα βράχου κάτω από φύλλα. Και σχεδόν ο κ. Συνετός ένωσε μια ζηλοτυπία. Αυτός είναι ο καιρός που έδωσε το τελευταίο δάκρυ. Δεν έχει άλλο. Και τώρα βλέπει μια γριά που σε τέτοια ηλικία έχει ακόμα να δώσει! Και πόσα! Μα τ' είναι αυτό που ανοίγει τέτοιες βρυσες; Δε φοβάται λοιπόν ο πόνος ούτε τ' αγκομαχητά των σταθμών, ούτε την απόφαση ανθρώπων που τον αρνήθηκαν και θέλουν να τον καταστρέψουν, καθώς,

λόγου χάριν, ο ίδιος ο κ. Συνετός; Η γριά ζήτησε να γελάσει τον εαυτό της. Άνοιξε ένα βιβλίο... Μάταια. Δεν έβλεπε τίποτα. Τ' άνοιξε σ' άλλη σελίδα. Το 'κλεισε. Έπειτα άνοιξεν ένα σακίδιο κ' έβγαζε από μέσα μικροπράγματα που δεν είχαν αυτή τη στιγμή καμιά απολύτως χρησιμότητα: ένα φαλιδάκι, ένα πορτοφόλι, δυο επιστολές, μια θήκη. Τα γύρισε στα χέρια της πολλές φορές, που νομίζεις πως τα παρακαλούσε κάτι να της χρειαστούν. Κι αυτά δεν μπορούσαν, φαίνεται, να τη γελάσουν. Τα ξανάβαλε στο σακίδιο. Έπειτα έριξε τα μάτια της έξω απ' το παράθυρο. Πράσινα τοπία χωρίς νόημα, δέντρα ορθά, πυκνά, μονότονα, μυριάδες, όλα τα ίδια. Ακατανόητος όγκος η δημιουργία στον άνθρωπο όταν δεν μπορεί να του δώσει βοήθεια! Επέρασε μια μικρή πόλη – μα το θέαμα της ησυχίας των σπιτιών της και των τζακιών που κάπνιζαν της έφερε πάλι στο νου το χωρισμό κι άνοιξεν άλλη μια φορά η βρούση των γαλανών της ματιών. Αυτή τη φορά έκλαψε πάρα πολύ, ώσπου τέλος τα μάτια της στέγνωσαν κ' έμεινε κοιτάζοντας το ανοιγμένο βιβλίο – χωρίς να διαβάσει ούτε μια γραμμή.

*
* *

Όπως οι πλημμυρισμένοι κάποτε νιώθουν τον κίνδυνο πολύ αργά, τη στιγμή που δεν μπορούν να κάνουν τίποτε και παραδίνονται, έτσι αργά κι ο κ. Συνετός ένωσε πως το δράμα της άγνωστης ηλικιωμένης γυναίκας είχε περάσει πλέον σ' αυτόν. Σαν ύπουλη πλημμύρα ανέβαινε στον εσωτερικό του κόσμο. Όλη η πίκρα του απλώθηκε στην ψυχή του σαν να ήταν δική του. Ο κ. Συνετός βρήκε μέσα στον εαυτό του μια εισβολή που δεν την περίμενε. Ποτέ δεν είχαν συναντηθεί. Ποτέ δε θ' απαντήσει άλλη φορά ο ένας τον άλλον. Ποτέ δε θα θυσιάσει ο ένας για τον άλλον ούτε τόσο δα απ' την ησυχία του. Και όμως, απ' τις κλεισμένες σιδερόπορτες, τα σηκωμένα γεφύρια, τους πύργους και τις πολεμίστρες του ατόμου του κ. Συνετού μπήκε η δυστυχία της άγνωστης γυναίκας και γέμισε όλο το άδειο της ψυχής του. Κ' ενώ ντρέπεται μπροστά στον εαυτό του –πόσο είχε υποσχεθεί να τον προφυλάξει! και πώς τον αφήκε στην τύχη του!– από τ' άλλο μέρος θαυμάζει την ανθρώπινη λύπη που δεν εννοεί να κλειστεί μέσα στα σύνορα μιας ψυχής μοναχής. Πάντοτε γυρεύει την άλλη. Και βλέπει την ψυχή του ανθρώπου ο κ. Συνετός σαν τα δέντρα εκείνα που μέσα στη γη ψάχνουν με χιλιάδες

φιλές ρίζες να βρουν νερό και τρυπούν τους τοίχους των πηγαδιών για να πιουν... Βλέπει πόσο αδιάφορη είναι στα σχέδιά του, στην οργή του και στην απόφασή του, η δύναμη που μεταφέρει τις περιπέτειες από τη μια στην άλλη ψυχή, η συμπάθεια.

Η γριά με τα μάτια κόκκινα συλλογιζόταν, ακίνητη στη θέση της, βυθισμένη στη νάρκη εκείνη που ακολουθεί τις μεγάλες ταραχές. Κάτι είχε καταλάβει. Κάποιος την είχε αλαφρώσει. Ποιος; Δεν το ξέρει. Ένωσεν όμως, με την ευαισθησία του λυπημένου, πως το δράμα της πέρασε στη συνείδηση κάποιου άλλου ανθρώπου της γης. Έτσι, καθώς είχε κλείσει τα μάτια της απ' τη νάρκη, νόμισε πως τάχα τη χάιδεψε μια απαλή ανοιξιάτικη ατμοσφαίρα. Σε λιγάκι σηκώθηκε απ' τη γη αυτή. Τ' άστρα πλησίασαν το ένα στ' άλλο, τάχατες. Κι αυτή περνούσεν από άστρο σε άστρο μόνο με την παραμικρή βοήθεια που της έδιναν άλλοι κρατώντας ελαφρά το ζαρωμένο της χέρι. Οι κόσμοι, λέει, έστελναν φως ήσυχο και γλυκό που χάιδευε τα κλαμένα μάτια της. Κ' οι άγγελοι, χωρίς να σαλεύουν πολύ τα μεγάλα άσπρα φτερά των, τα κρατούσαν σχεδόν ακίνητα κ' έπλεαν άλλος επάνω σε ρόδινο κι άλλος σ' αχνογάλανο σύννεφο. Και σ'

όλην αυτήν την ησυχία ακούστηκε η θεία αρμονία του ψαλμού των, πολύλαλη, αλλά σοβαρή και ήσυχη σαν γαληνό ποτάμι ήχων που γινόταν, νομίζεις, ένα με τη σιωπή και με το φως. Κι όταν άνοιξε τα μάτια της η γριά και βρέθηκε πάλι στην ίδια θέση του βαγονιού με τον ίδιο ταξιδιώτη μπροστά της, δεν ερώτησεν ούτε γιατί ούτε πώς έγινε αυτό. Ένωσε μόνο πως στο ουράνιο τούτο ταξίδι οδηγήθηκε από άλλη ανθρώπινη ψυχή. Κάποιος την είχε συμπονέσει. Δεν ήξερε ποιος... Ίσως κάποιος απ' τους ανθρώπους που έτρεχαν μέσα στο χάος του σταθμού... Κάποιος άγνωστος θ' άρπαξε τους λυγμούς της στη σκηνή του χωρισμού... Ίσως καμιά γυναίκα. Κανένας εργάτης... Κανένας δυστυχημένος... Ποιος τα μαθαίνει αυτά; Ποτέ δεν ξέρομε πού πέφτουν οι στάλες των δακρύων μας και πού γίνονται κρίνοι για μας.

Δεν προδόθηκε λοιπόν ο κ. Συνετός. Στα μάτια της γριάς πέρασε για ένας αδιάφορος ταξιδιώτης που βιάζεται κάπου να φτάσει. Τόσο καλά κράτησε μπροστά της το ατάραχο ύφος του. Η γριά είδε τον άγνωστό της συνταξιδιώτη να κατεβαίνει σ' ένα σταθμό και να χάνεται μες στο πλήθος. Ποτέ δε θα υποψιαστεί πως αυτός ήταν που την είχε οδηγήσει ανάμεσα

των άστρων! Ο κ. Συνετός κατέβηκε σε μια πόλη γεμάτη ξένους, ανθρώπους μονάχους, νούμερα ξενοδοχείων, έντεκα, είκοσι τρία, ογδόντα δύο... Αδιαφορούν, σωπαίνουν, πίνουν ολόκληρη τη γουλιά τους. Αλλά δεν ήταν πλέον ένας απ' αυτούς! Δεν έγινε ποτέ! Η παράδοξη περιπέτειά του τον πληροφορήσε πως είχε γελαστεί. Όχι! Δεν μπορεί να πει τη γουλιά του ολόκληρη! Υπάρχει ακόμα στην ύπαρξή του χώρος για μυριάδες πόνους... Είναι πλασμένος για τους άλλους! Αδύνατο να μείνει μέσα στον εαυτό του! Όσα υποφέρουν ως τώρα ήταν σωστό να τα υποφέρει! Κ' εκείνα τα δεινά που θα τον περιμένουν πάλι θα του πρέπουν! Τα πάντα είναι γραμμένα. Έπρεπε λοιπόν να ταξιδέψει σε μακρινές θάλασσες για να το μάθει; Επήγε στα «διεθνή έθνη» μονάχος, για να βρει στο δρόμο πάλι την ψυχή του;